

י. וכן קהל הלוויים מאחד מאנשי הקהל ע"מ שיפטרו את המלוה ממס שהיה חייב לקהל הרי זה רבית קצוצה (כא). אבל אם התנו לפטרו ממס שיוטל על ידי המלך או על ידי הקהל, אסור ואין זה רבית קצוצה (כב).

יא. מסי הקהל שיש ביד הקהל לחלקם ולהטיל על אנשי הקהל כפי ראות עיניהם ונמנעים מלתבוע המס המוטל על המלוה, אם אין מתרבה ע"י כך המס המוטל על שאר בני הקהל יש מתירים (כג).

(סי' ט) עמד בדברי הרשב"א וכתב דכל המוחל לחברו מה שחייב לו כבר כדי שילוהו, כיון דהשתא לא שקיל מיניה כלום והני מעות לאו בתורת רבית אתו לידיה אינו רבית קצוצה. עיי"ש. ובמשל"מ (פרק ה הלכה יד ד"ה כתב מר"ן) תמה על הגדו"ת במה שרצה לומר דהוי רבית מוקדמת, דשאני הכא דעד שעת הלואה היו בידו בתורת חוב ולא דמי כלל לרבית מוקדמת. וכתב עוד בשם יש מי שכתב דמחילת מלוה לא הוי רבית קצוצה מדאמרינן במודר הנאה פורע את חובו, ואפשר שאף המודר עצמו רשאי למחול לו חובו. ואף אי נימא שאסור למודר עצמו, מ"מ לא הוי רבית קצוצה משום הנאה זו כיון שהמחילה לא חשיבא כנותן לו שהרי קיי"ל פורע את חובו, או משום טעמא דפיוס או משום טעמא דהיה מוצא אוהבים אחרים, וה"ה גבי רבית לא חשיב כנתינה ולא הוי רבית קצוצה. אלא שהקשה דלא דמי למודר הנאה דשאני התם דשלא ברשות פרע דשייך לומר שלא באה הנאה זו לידו ממודר שהיה יכול לקבלה ע"י אחר. אבל כשמתנה עמו שיפרע חובו הרי גילה דעתו שרוצה לקבל הנאה זו ממנו, והוי רבית קצוצה בין כשהתנה שיפרע חובו לאחר ובין כשהתנה שימחול לו חובו. והביא ראיה מהנאת מחילת מלוה דמוקדשת. ואפילו אי נימא דאינה מקודשת מפני שאינו נותן לה בשעת קידושין, גבי רבית מודו דהוי רבית קצוצה כיון דאיכא נשך ותרבית אין נ"מ באיזה זמן בא הנשך. ולא דמי למ"ש רש"י במקדש בהנאת הרוחת זמן דלא הוי רבית קצוצה משום דלא יהיב לה מידי, דשאני התם שאינו חייב לה, ובא עכשיו להתחייב בפרוטה כדי לקדשה, אמרינן דלאו מידי שקלה, אבל כשכבר חייב לו ומלוה לו ע"מ שימחול החוב פשיטא דהוי רבית קצוצה. וכן כתב בכנה"ג (סי' קסא הגה"ט סעיף ח) בשם הרדב"ז דע"מ שתמחול חובי הוי רבית קצוצה. (כא) דהוי נמי כע"מ שימחול לו חובו, וכמו שנתבאר לעיל. (כב) כמ"ש בגדו"ת הנ"ל. (כג) כתב החת"ס (יו"ד סי' קלה) בראש הקהל שלוח מן העכו"ם ברבית לצורך בנין בתי הכנסת אורחים וחומת בית עלמין, ופייסוהו הקהל שיניחו לו תמורת זאת מעול המגיע לחלקו בהכנסת אורחים, שלפי מנהג הקהלה גם ראש הקהל צריך להחזיק אורחים כפי מסת המגיע לחלקו, ומעתה יפטרותו מעול הנ"ל (ולאחר שדן אם ראש הקהל הוי כלוח מן העכו"ם ומלוה לקהל ומביא תשובת הראנ"ח (עי' פרק ו סעיף כד ובמ"ש בדברי החת"ס), וכן דן שאפשר שלא יבואו אורחים ודמיא לפירות שדה וכרם דלא הוי רבית קצוצה, וממילא מותר לצורך מצוה (עי' פרק ז), סיים וכתב), אע"ג דהאומר לחברו שלם מס עבורי הו"ל רבית קצוצה כמ"ש בתשובת הרשב"א, ופשוט דהכא אפילו מלטני מן העוצר אסור וכו', וה"נ כיון שהקהל יכולים להסיע על קיצתן יש לומר דהוי כמו מלטני מן העוצר דאסור, מ"מ נ"ל דשאני הכא דמה שאין הקהל נוגשים אותו להחזיק האורחים אינו משום רבית. ואילו היו שולחים אורחים לכל בעלי בתים לפי המגיע לחלקם ואותם

יב. אסור ללוה לפרוע חובו או מסיו של המלוה (כד), אפילו באופן שמדיני ממונות אינו יכול לתבוע ממנו מה שפרע לבעל חובו (כה). וכ"ש כשאמר לו המלוה שיפרע חובו (כו). ואם התנה עמו בשעת הלואה ע"מ שיפרע חובו הרי זה רבית קצוצה (כז).

יג. יש מי שאומר שאסור ללוה לפרוע למלוה חוב של אחר החייב למלוה (כח).

המגיעים לחלקו של המלוה לא היו שולחים לשום בעל הבית, ואפילו היו אומרים להם אתם מגיעים לפלוני המלוה שלנו לכו אצלו ויפרנס אתכם אלא שאם לא ירצה לזונם לא היו עושים שום נגישה וכרצונו יעשה לא היה בזה משום רבית. הא למה זה דומה לראובן ושמעון ששניהם לוו זה מזה וכו' (עי' לעיל הערה יג). ולא נשאר עלינו שום חשש אלא במה שהגבאים שולחים האורחים המגיעים לחלק המלוה לאנשים אחרים להאכילם במקומם, ואפילו לא היו נוגשים אותו להאכיל היה מתבייש ומאכילם. ועכשיו ששולחים אותם לבעלי בתים אחרים נפטר הוא לגמרי מזה. ומסיק דהו"ל כמברית ארי ושוקל שקלו שכתב בכנה"ג שמותר בנכסי יתומים, וה"נ מותר לצורך עניי הקהל. ע"כ. וכבר עמד בשו"ת ישמח לב בכמה הערות בדברי החת"ס. ולענ"ד נראה עיקר כוונתו כמ"ש בפנים. וה"ק, שאין התנאי בין אנשי הקהל לראש הקהל המלוה לפטור אותו מהוצאות הכנסת אורחים המוטל עליו ולשלוח האורחים לבעלי בתים אחרים, אלא הותנה שלא ישלחו אליו אורחים, ואפשר שאם בכל זאת ישלחו יאכילם, נמצא שאין כאן התחייבות אלא למנוע נגישה. וס"ל להחת"ס דמניעת נגישה לא הוי כויתור ונתינה אלא כהנאה דממילא, וכשאין הלואה נחסר מותר. אלא שהוקשה לו להחת"ס דסוף סוף כשישלחו הקהל האורחים המיועדים לראש הקהל לבעלי בתים אחרים הרי זה כמעשה חסרון מצד אנשי הקהל שהם הלווים, ע"ז סיים שאין זה אלא כפורע חובו שלא מדעתו שאינו נחשב אלא כמברית ארי שאינו אלא מדרבנן וכמו שמותר בנכסי יתומים ה"נ מותר לצורך מצוה דקהל (עי' פרק ז). ומ"ש החת"ס עוד ואפי' אם לא היו נוגשים וכו' היה מתבייש ומאכילם, נראה לכאורה שרמז בזה למ"ש בכתובות (דף קח) דכיסופא מיהא אית ליה, ומשמע דהצלה מכיסופא הנאה היא. אלא שכבר כתבתי בפרק י הערה ב דמדברי הפוסקים נראה שלא חששו להנאה דהצלה מכיסופא. עיי"ש. (כד) עי' פרק י הערה ב שהבאתי שיטות הפוסקים בענין פורע חובו, שלדברי הרשב"א אפשר שמותר בענין שמותר במודר הנאה. ולדעת הרדב"ז אסור. וכתב החו"ד סי' קס סק"ד דלדעת הפוסקים שאסור ללמוד עם בנו ה"ה דאסור לפרוע חובו. ומ"מ לכו"ע נראה דבאופן המותר במודר הנאה אין זה רבית קצוצה. (כה) והיינו באופן שאינו אלא כמברית ארי, כמבואר בחו"מ סי' קכח. (כו) ובזה גם הרשב"א מודה שאסור כמבואר בתשובה הג"ל, ואף מדיני ממונות חייב לשלם לו. (כז) כמבואר בפרק ו סעיף ט דהוי כותן מנה לפלוני ואלוה לך, ואפילו אינו חייב לאותו פלוני, וכ"ש כשחייב. לעי' פרק טו בדין הנותן לחברו צ' זוז ע"מ שיפרע חובו של ק' זוז. וכן בדין מלטני מן האומנות שהזכירו כאן הפוסקים. (כח) חו"ד סי' קס סוף סק"ח. ומפרש בזה בהיתר דרש"י לשיטתו שאסור למשלח לתת הרבית ליד המלוה כי אם דוקא באמצעות השליח, משום שבזה שהמשלח (שלשיטת החו"ד הוא הלוח) פורע הרבית עבור השליח הרי הוא מהנה למלוה. ואף לשיטת שאר הפוסקים דס"ל שגם המשלח מותר לפרוע הרבית (עי' פרק ו סעיף יב) היינו משום דס"ל כפירוש המשל"מ בהיתר דרש"י שהשליח הוא הלוח והמלוה. ונראה

יד. אין המלוה רשאי להטריח את הלוח (כט) אפילו בטריחה שאין בה אלא אמירה בלבד (ל). וכל שכן שאסור להתנות ההלוואה בשום תנאי, אפילו אין בו הנאת ממון (לא). ואם הלוח מעצמו רוצה לעשות טובה למלוה בדבר שאין

שאפילו בחוב בטוח שהיה המלוה יכול להוציא מעותיו מהלוח בעצמו, סוף סוף מהנהו בהקדמת הפרעון או במניעת טריחה. (כט) שו"ע סי' קס סעיף יב, לא יאמר לו הודיעני אם בא איש פלוני. והרמב"ם מפרש שכוונתו כדי שהלוח יכבדו ויאכילו. והקשה הב"י דא"כ הו"ל רבית ממון. ותירץ הט"ז דכיון שדרך העולם לכבד אכסנאי באכילה, כדי שגם הוא יכבדהו ויאכילו או משום מצוה עושה, אין זה רבית ממון שהרי גם מעצמו היה עושה כן. ומ"מ כיון שזה מצווהו על כך הו"ל רבית דברים. והב"ח כתב שאפילו הלוח לא שמע לו ולא הוציא ממון על ידו, האמירה לבד יש בה איסור. (ל) שו"ע הרב סעיף י. ונראה שהוא עפ"י דברי הפרישה שכתב שמלשון המשנה משמע שאפילו אינו מוסיף טריחה אלא כשפוגשו יאמר לו אסור, מפני שסומך על הלואתו לצוות עליו מפני שהוא נכנע לו. וכן משמע קצת מלשון הרמ"א שכתב על דין זה דלא יאמר לו דע וכו', וכן שאר רבית דברים בעלמא. וכתב בדרכ"ת (סי' קס סק"פ) בשם מרבה תורה דדוקא כשמצוה לו דרך פקידה אסור אבל בדרך בקשה, בודאי דרכיה דרכי נעם, ואם אינו מוסיף טריחה מותר. וצ"ע מ"ש מהקדמת שלום שאינה בדרך ציווי ואפ"ה אסור, אע"פ שאינו מוסיף טריחה. ואפשר דשאני הכא שיש בזה גם ענין של מצות גמילות חסד בגופו, ודמיה להשבת אבדה. אבל בהקדמת שלום אין בה מצוה אלא כבוד. ובשלחן גבוה כתב שמותר שיאמר המלוה ללוח אם יזדמן לך שתשמע מפלוני שבא תשים לבך בדבר וכשתפגע בי תודיעני, כיון דאמיד לכך, ונראה שגם כוונתו לומר דכל אדם אמיד לכך לעשות כן משום מצות גמ"ח בגופו. (לא) עי' שו"ע סי' קס סעיף טו ובטור"ז וש"ך שם בדין אמור לפלוני שיתן לך זון ואלוה לך אע"פ שהוא לטובת הלוח גם כן, שחשש הט"ז לרבית קצוצה, כיון שנהנה במה שאינו צריך לפייס לאחר שיבקש מאותו פלוני. ועי' מ"ש בפרק ו' סעיף יא ובהערות שם, ומדברי הש"ך נראה לכאורה שאינו אלא משום רבית דברים, וכמ"ש שם בשם הר"ש לוי שאפילו אומר לו אמור לראובן שיתן לשמעון זון ואלוה לך אינו אלא רבית דברים, ולפי"ז ה"ה אם לא התנו בתחלת ההלוואה שאסור, כמו שאסור להטריחו. ונסתפקתי במי שאינו מתרצה לגמור שידוך אא"כ ילוה לו הצד השני הוצאות החתונה גם לחלקו, ובאופן זה נראה פשוט שכשם שיכולים להתנות בעת כתיבת התנאים שהצד האחד יתן כל ההוצאות, ה"נ יכולים להתנות שהאחד יתן חלקו לזמן מאוחר ואין כאן הלואה. ועוד נראה שאפילו לאחר שכבר נתחייבו הצדדים בהוצאות כל אחד לחלקו, ורוצה האחד להקדים החתונה והשני אינו מסכים לכך רק אם ילוה לו חלקו בהוצאות, נראה להתיר, שהנאה זו של הקדמת החתונה מצוה היא, וגם עיקר ההנאה של מלוה הוא. אבל אם הצד האחד מתנה הסכמתו לשידוך בתנאי שילוח לו מעות שלא להוצאות שידוך זה, אלא לצורך נישואי בן אחר, או לעסקו, נראה שיש בזה איסור רבית, ולשיטת הט"ז אף חשש רבית קצוצה, שבודאי היה נותן פרוטה לאחר שיפייסנו להתרצות לשידוך. מיהו כל זה בתנאי גמור, שהשידוך לא נגמר כי אם בתנאי זה, אבל כשאינו תנאי גמור, אלא הבטיח לו שאם יגמור השידוך ילוה לו, אין כאן חשש רבית קצוצה לכו"ע, ואינו אלא כרבית מוקדמת, ובזה אפשר לצרף כמה צדדים להקל. ומכל מקום אם אפשר, בכל אופן יעשו דרך היתר עיסקא.

בו טירחה מיותרת ואין בה הנאת ממון (לב) מותר (לג).

טו. בדבר שיש בו טירחה אסור הלוח לטרוח עבור המלוה אלא אם כן יקבל שכר על זה (לד). ואפילו טורח הלוח בטירחתו זו גם לצורך עצמו יש אוסרים. ולשיטה זו אם ביקש מחברו שילוח לו ונתן לו המלוה חפץ שרוצה למכרו שימכרנו הלוח וילוח המעות אסור. אלא שבאופן זה די בשכר מועט (לה). אבל

(לב) היינו בדבר שאין מקבלין שכר על זה. וכ"ש אם הלוח נחסר בכך דודאי אסור. (לג) כן נראה מדברי הט"ז ושו"ע הרב, שעיקר האיסור הוא משום שמראה שנכנע לו. וכשעושה מעצמו אין כאן הכנעה ודמיון לדרך בקשה מצד המלוה. ואע"פ שהמלוה נהנה מכך הנאה דממילא, כמו שנתבאר לעיל. ובספר בית דוד (סי' עט) מדייק שאם הלוח עושה מעצמו אסור, משום דמוכח שאינו עושה כן אלא לעשות נחת רוח למלוה בשביל מעותיו, אבל כשהמלוה שואל אותו כדרך כל אדם לשאל מחברו מותר. ומדמה ליה להקדמת שלום שאסור להקדים לו, מפני שעושה מעצמו. ולענ"ד נראה שתלוי הדבר בכוונתו. וכבר כתבתי לעיל לחלק בין טירחה להקדמת שלום (וכל זה אינו אלא בטירחתו שאין בה אלא אמירה. אבל בטירחתו ממש עי' בסעיף דלהלן). ועי' מרבה תורה שהעלה כמה צדדים של טירחה וטובת הנאה אם יש בהם משום רבית. (לד) ב"י סי' קס בשם המרדכי. וכבר הבאתי לעיל פרק י הערה ב מדברי המרדכי בדין מבריה ארי. וכן נראה מדברי הפוסקים שם. ולכאורה משמע דכשטורח רק עבור המלוה אין די בשכר מועט. ויש להסתפק בענין דמי נהול חשבון בבנקים, שידוע שאין במה שגובים הבנקים בכדי לכסות את ההוצאות הממשיות שיש לבנק בנהול החשבון. וכ"ש כשנותנים הנחה בכלל מדמי נהול חשבון. וידוע שאין הבנק עושה זאת אלא בגלל הריח שיש לו בהמתנת מעות, ולכאורה יש בזה משום איסור רבית (עי' פרק ב הערה לו בענין חשבונות עו"ש). ושמעתי לצדד להתיר משום שנהול חשבון בבנק אינו לטובת המלוה בלבד אלא גם לטובת הבנק. והרי זה דומה למי שמלוה לחברו מעות ופורעו לו בתשלומים ורושם לעצמו כמה שילם כבר על חשבון ההלוואה. אמנם ידוע שיש חלק גדול מההוצאות שהם רק לתועלת הלקוח, וגם הוצאות אלה עולות יותר מדמי נהול חשבון שגובים הבנקים. ועוד אפשר שעצם הפרעון בתשלומים ועל ידי שיקים הוא טירחה לטובת המלוה בלבד, וממילא גם ההוצאות שלצרכי הבנק לטובתו הם. ואם הבנקים גובים דמי נהול חשבון באותו סכום לחשבונות בזכות ובחובה, נראה שיש להקל. אמנם ידוע שמחשבונות בחובה גובים דמי נהול חשבון גבוהים יותר. ומ"מ נראה שאם הלקוח מבקש הנחה בדמי נהול חשבון בגלל יתרונות זכות גדולות בודאי שיש בזה איסור רבית. (לה) עי' שו"ע סי' קעג סעיף טו במי שלוקח סחורה במקום הזול ומוליכה למקום היוקר למכרה ומשתמש במעות. שצריך בעל הסחורה לשלם לו שכר טרחו. דאל"כ נמצא שהוא טורח למכור סחורתו בשביל שמלוה לו המעות אח"כ (עי' פרק כז). והוא דעת התוס' והרא"ש. ודעת המרדכי שאין צריך ליתן לו שכר טרחו. וכתב הב"י בטעם המרדכי דכיון שאינו מתנה עמו שילוח לו אלא שמעצמו נוטלן ומשתמש בהם, אין בו משום רבית אלא גמילות חסד הוא שטורח לו. וכתב הט"ז (שם ס"ק כד) שבזה עדיין לא יצאנו מאיסור רבית. אלא טעמא שהלוקח טורח בשביל עצמו כדי שיגיעו מעות לידו ואין זה שכר הלוואה. ואע"ג דגם למוכר (שהוא המלוה) יש הנאה מזה אין זה אוסר, כיון שגם ללוח יש הנאה וכו'. והגע בעצמך דאטו יש איסור במי שמלוה לחברו איזה חפץ שיש לחברו למכור וקוצץ

עמו באיזה שכר ישלם לו אם לא יחזירנו לו בעין, וזה הלך ומכרו ומשלם לו סך שקצץ עמו, וכי נאמר שיש בזה רבית במה שטרח במכירתו, פשיטא שכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילו. ומשמע מדבריו שלדעת התוס' והרא"ש אף באופן זה אסור, אלא אם כן נותן לו שכר. וסיים הטו"ז דסגי בשכר מועט. עיי"ש. וכן הכריע בשו"ע הרב (סעיף יט). ולכאורה נראה דכל זה כשהחפץ עד למכירתו הוא באחריות המלוה, אבל אם קיבל הלוה אחריות החפץ מיד, הרי בשלו הוא טורח, והרי זה כאילו הלוה לו חפץ ולא מעות. וצ"ע בדברי הטו"ז. ועוד יש לדייק מדברי הטו"ז דמיירי שקוצץ עמו דמי החפץ שזהו הסכום שמלוה לו. ואילו מדברי שו"ע הרב נראה דמיירי שאינו קוצץ דמיו אלא מתנה עמו שימכרנו וכמה ששייך עבור חפץ זה יהא עליו בהלואה. ועוד נראה מדבריו שאין להקל כי אם בשכר טרחה, אבל הוצאות צריך לשלם לו הכל. ובשארית חיים ציין למ"ש בקצוה"ח (סי' קכב סק"ד) שהביא דברי התרוה"ד (סי' שיג) בראובן שהיו לו מעות ביד נכרי בעיר אחרת ושמעון הולך לעיר האחרת ומבקש מראובן שירשהו ליקח המעות שם ויחזיר לו תמורתם כאן וראובן הסכים לכך וקנו על כך, והלך שמעון ולקח המעות מיד הנכרי, ובתוך כך נתחרט ראובן ומיהר לשם וביקש משמעון שיחזיר לו המעות. וכתב בקצוה"ח שם שאם ביקש ראובן משמעון שיגבה המעות בשבילו מהנכרי צריך ראובן לשלם לשמעון דמיהן, והיינו ששמין כמה אדם רוצה ליתן שיהיו בידו מעות מכאן עד הזמן שהבטיחו. והקשה בנתיח"מ (שם סק"ח) דא"כ הו"ל רבית שמטריח עצמו מחמת שמלוה לו אח"כ, וע"כ צריך לומר בטעם ההיתר שאין כאן שכר המעות אלא כמו שכתב הטו"ז (הוא הטו"ז שהבאתי לעיל) שטורח בשביל עצמו כדי שיגיעו מעות לידו, וא"כ אי אפשר לתבוע שכר טרחו. ועי' במשובב נתיבות שם שתירץ דא"נ אם מקבל ההלואה לרשותו שייך שפיר שבשלו הוא טורח אבל כשהמלוה חוזר בו, נמצא שלא טרח אלא בשביל המלוה וצריך לשלם לו שכרו. עיי"ש. ומדשקלו וטרו הפוסקים משמע דס"ל להלכה כסברת הטו"ז שאין בזה משום איסור רבית. ואפילו אינו נותן לו שכר טירחה כלל. מיהו אפשר לחלק בדרך אחרת. והוא, שבגדון הקצוה"ח לא היה המלוה עומד עכשיו לטרוח ולהביא המעות אלא מפני שזה עמד לילך לשם, ואע"פ שהוא נהנה מכך, אין זה אלא הנאה דממילא. אבל בגדון הטו"ז ושו"ע הרב רוצה המלוה בלא"ה למכור החפץ וזה חסך ממנו הטירחה, ואע"פ שגם הלוה נהנה ס"ל לשו"ע הרב שצריך לתת לו שכ"ט בדבר מועט. ונמצא שאין כאן מחלוקת בין שו"ע הרב לבין קצוה"ח ונתיח"מ. ונלענ"ד דהוא הדין בשיק שצריך לטרוח לקבל תמורתו במזומנים שדינו כמכירת חפץ. וע"כ הבא אצל חברו ללות ואין לו מזומנים ונותן לו שיקים, אם בלא ההלואה לא היה המלוה צריך למזומנים, אע"פ שבשעת פרעון יביא לו הלוה מזומנים והוא נהנה מכך, מותר אף לדעת שו"ע הרב. ואם בלא"ה היה צריך המלוה לטרוח יש לחוש בדבר ולשלם לו שכ"ט דבר מועט. ואם אינו מלוה לו כל סכום השיק והלוה מביא לו מיד העודף, נראה שאף לדעת הטו"ז אסור. מיהו כיון שאינו מוסיף טרחה אף בזה סגי בדבר מועט. ונראה דכל זה בשיקים בסכומים קטנים שאינו יכול למסרם לאחרים אלא יצטרך לטרוח ולהפקידם בבנק, אבל בשיקים שיכול למסרם לאחר, נראה שאין בזה משום טירחה ובכל אופן מותר. ובמה שהזכיר הטו"ז בענין הנאת שניהם, עי' בספר תורי זהב (סי' קס סק"ז) שדייק במה שאמרו בגמרא (דף ס"ד ע"ב) דניחא ליה דלא ליסתר עבדיה, שאסור למלוה ליהנות מן הלוה אע"פ שגם ללוה יש הנאה מזה. וסיים דאפשר דדוקא במילי דפרהסיא או שלא מדעתו, אבל במידי דלאו פרהסיא ומדעתו מותר. ועוד כתב שאפשר שאפי' במידי דפרהסיא מותר. והא דאסור בעבד משום שהניחותא מהא דלא ליסתר עבדיה

מותר להתנות עם הלוח שיפרענו במקום הנוח לו, אפילו אם יצטרך הלוח לטרוח בכך (לו).

יז. במה דברים אמורים בדבר שאין הלוח חייב לטרוח מצד מצוה המוטלת עליו. אבל בדבר שהלוח חייב לעשותו מצד מצוה, כגון להחזיר אבדתו של מלוה, חייב ומותר לטפל בו בחנם (לו).

יז. בטירחה שנוטלין עליה שכר, אפילו במקום מצוה, אסור לו לוותר על השכר (לח). ואם התנה על כך בשעת הלואה הרי זה רבית קצוצה (לט).

אינו מועיל אלא לכסות ההפסד הבא לו מתמת כתש מלאכה, ונמצא הנאת המלאכה כולה למלוה. אבל כשאין יתרון הנאה למלוה מן הלוח מותר. ונשאר בצ"ע. ועי' בראשונים בסוגיא דקידושין (דף ו ע"ב) שכתבו דבמה שהאשה מקנה עצמה לבעל אין בו משום רבית קצוצה משום שגם הוא מתחייב לה, והמאירי כתב בהדיא שהנאת שניהם היא. ומשמע דעל כל פנים רבית דרבנן איכא. ועי' טורי זהב סי' קס ס"ק כד שהביא ראיה לסברתו בענין מכירת חפץ בשויו ממודר הנאה דהוי כהנאת שניהם. ונראה ששאר הפוסקים לא דגו בראייתו זו (עי' להלן הערה נה), ואפשר משום דס"ל דאף בהנאת שניהם איכא איסור דרבנן. (לו) עי' שו"ע חו"מ סי' עד סעיף א, המלוה ניתנה לתבוע בכל מקום. ובש"ך שם הביא מדברי שלטי הגבורים בפ"ק דמכות שמסתפק אם המלוה יכול לתבוע מן הלוח שיוציא הוצאות ויטרח ויביא לו המעות למקום שהוא נמצא שם, שלא במקום ההלואה. ודעת הש"ך שאינו יכול לתבוע ממנו. ועכ"פ משמע שאם רוצה הלוח לטרוח ולהביא אין בזה משום איסור רבית. וכן משמע קצת ממה שאמרו בחו"מ סי' יד שהלוח צריך לילך אחר המלוה משום עבד לוח לאיש מלוה, ומשמע בש"ך שם שאפילו המלוה צריך בלא"ה לילך למקום הלוח, אלא שנזח לו למלוה חייב הלוח לילך לשם. ונראה דה"ה לענין הפרעון, אם נזח לו למלוה שהפרעון יהיה במקום מסוים, אפילו אם נאמר שאינו יכול לחייב את הלוח בכך, אם הוא מסכים לכך אין בו משום רבית. ולכן נראה שמותר להלוותו ולהתנות שבשעת פרעון יפקיד לחשבונו בבנק. ולא דמי למ"ש לעיל בענין טירחה לקבלת ההלואה שיש אוסרים אא"כ ישלם לו שכ"ט, דשאני התם שהחפץ כבר בידו והוא צריך לטרוח ולמכרו והלוח פוטר מטירחתו זו ונמצא נהנה הנאה צדדית שלא ממעשה ההלואה. משא"כ בגדון דידן. ודמיא להך דתרוה"ד שהתירו הקצוה"ח והגתיה"מ, וכבר כתבתי לעיל שאף שו"ע הרב מודה בכך. ומכל מקום יש להסתפק באם צריך הלוח להוציא הוצאות בכך. וצ"ע. * (לז) עי' פרק י (הערה ב) שהבאתי מדברי הפוסקים בענין החזרת אבדה למודר הנאה. ומשמע שם שבכה"ג מותר במודר הנאה, ואפילו לדעת הרדב"ז שאוסר ברבית אף באופן המותר במודר הנאה, היינו דוקא בדבר שיש בו הנאת ממון, אבל בטירחה בעלמא מותר, וכמ"ש הבית מאיר במקום דאיכא מצוה לא גרע מרגיל עמו, שאינו עושה בשביל ההלואה כי אם למצוה נטכין, ה"נ למצוה נטכין. ובספר מרבה תורה (סי' קס ס"ק כא) מדייק מדברי הריטב"א שמתיר להלוות כדי שישלם לו חוב קודם שה"ה שמותר להתנות ע"מ שיחזיר לו אבדתו. ולכאורה יש לחלק. ועי' פרק ו הערה כז בענין להלוות לגבאי צדקה כדי שישתדל למען קופת צדקה. (לח) כדמוכח שם בדין מודר הנאה. ולא דמי לפורע חובו, דשאני התם שאינו מהנהג, לפי ב' התירוצים שכתב הרמב"ן. עיי"ש. (לט) עיי"ש במ"ש בשם המחנ"א בענין ע"מ שתדבר עלי לשלטון. וכבר כתבתי שם

יח. לא ילמד הלוח עם המלוח בחנם (מ). ויש אוסרים אפילו ברגיל הלוח ללמד לאחרים בחנם (מא).

יט. וכן לא ילמד בחנם עם בנו של המלוח הסמוך על שלחנו, או שהיה פורע

שלכאורה נראה דדמיא לשכר מלאכה שלכו"ע הוי רבית קצוצה. וגם החו"ד (סי' קסב ס"ק ה) כתב שהוא רבית קצוצה. אלא שלדבריו משמע שכל שהאשה מתקדשת בו הוי רבית קצוצה. וצ"ע. ובמקור מים חיים (סי' קס סעיף יח) מדמי ליה לרבית דברים ודוחק הוא. ומדברי הטור"ז סי' קס סק"ח משמע שאפילו אם אינו ידוע שנוטלין על זה שכר, כיון שהמלוח מתנה עמו שיעשה דבר זה אמרינן שהיה נותן פרוטה לאחר שיפייסנו על כך. וצ"ע בטעמו. (מ) שו"ע סי' קס סעיף י. ובחכמ"א הוסיף אע"ג דמצוה הוא. וצריך לומר דלא דמי להשבת אבדה, משום דלא מצוה דרמיא עליה הוא ללמוד עמו כמו השבת אבדה. וראיתי לאחד המפרשים שמחלק בין מצוה דלימוד לשאר מצות עשיה. ויש לעיין בזה (בשו"ע הרב לא הזכיר בפירוש איסור ללמוד עמו. ולא מצאתי טעם בדבר. ועי' בפרק ז מ"ש בענין רבית דמצוה). והרמב"ם וסה"ת כתבו באיסור ללמוד עמו משום נשך כל דבר. חדיק הגדו"ת דמשמע מדבריהם שאינו אלא רבית דברים. והקשה כיון שמותר ליטול שכר ועושה בחנם הרי זה הנאת ממון. ותירץ דאפילו יש למלוח מי שמלמדו בחנם, וגם הלוח דרכו ללמד לאחרים בחנם, דליכא הנאת ממון, ואפ"ה אסור משום רבית דברים. ועוד תירץ דהרמב"ם לשיטתו דס"ל גבי מודר הנאה לחלק בין מקרא לגמרא, שאין נוטלין שכר על הגמרא, וכשרצה לאסור אף בגמרא. ע"כ משום רבית דברים הוא. ואגב כן נקט גם במקרא טעם זה. עיי"ש. ולכאורה דבר שנוטלין עליו שכר ומשלם לו השכר דמיא לדבר שאין נוטלין עליו שכר, ולפי"ז, עכ"פ לתירוץ שני יהא אסור ללמוד עמו אפילו ישלם לו שכר. ומ"מ נלענ"ד דכיון שהמחבר כלל לימוד עם המלוח ביחד עם לימוד עם בנו, ובלימוד עם בנו פשוט שאינו אסור אלא בחנם, ה"נ בלימוד עמו אינו אסור אלא בחנם. ולא גרע ממברית ארי בגוונא דהמרדכי שמתיר אם נותן לו שכר. ואפשר דמש"ה הביא הב"י דברי המרדכי כאן. ועי' פרק י סעיף ז' ובהערה יג שם מ"ש בשם המשל"מ אם לימוד הוי כדבר שבפרהסיא לענין רגיל ואומדנא, ובגדולי תרומה (ח"ג אות יא) כתב להוכיח מדין לימוד שלא נתנו שיעור לדבר ומשמע שאפילו לימן מרובה מותר, ודחה מכאן מ"ש הב"י שאפשר שמתנה מרובה הוי כמילי דפרהסיא. ואפשר שהב"י ס"ל לחלק בין מתנה מרובה הניתנת בבת אחת שיש לה קול ופרסום, לבין לימוד שאינו בבת אחת, אע"פ שמצטרף לשיעור מרובה, כל יום בפני עצמו לאו מרובה הוא. (מא) עי' הערה הקודמת שהגדו"ת מדייק כן מדברי הרמב"ם וסה"ת. מיהו בשארית חיים כתב שאם הוא רגיל ללמד עם אחרים בחנם מותר (ולא הביא דברי הגדו"ת), משום שהוא נהנה במה שמלמד לאחרים ואין כאן נשך. וכעין זה כתב בפני יוסף. וצריך לומר שגם המלוח יש לו מי שילמד עמו בחנם, דאל"ה איכא תרבית עכ"פ. מיהו אפשר שהגדו"ת לשיטתו דלימוד הוי דבר שבפרהסיא. אבל לדעת הב"י לא גרע מאומדנא שהיה עושה כן אף בלא ההלואה, כיון דגם מצוה איכא. ויש להסתפק כשהמלוח מבקש ממנו שילמד עמו בשכר, שבס"י רכא גבי מודר הנאה משמע שלדעת המחבר אסור וא"כ גם ברבית יהא אסור. מיהו לדעת הרמ"א שם משמע שמותר. ואם התנה עמו בשעת הלואה שילמד עמו, מצדד במרובה תורה להתיר כשאין לו עם מי ללמוד. ועיי"ש שמסתפק כשעבר ולימדו אם מותר לקבל שכר משום מה אני בחנם. (מב) בספר

שכר לימוד עבורו (מב). אבל בשכר מותר (מג).

ב. אם הלוח אדם חשוב אסור לו לקבל מתנה מהמלוה (מד).

כא. אפילו דבר שהלוח צריך בלא"ה לתת, כגון תרומות ומעשרות, ואין בידו אלא טובת הנאה שבו, שיכול לתת למי שירצה, אם התנה המלוה בשעת הלואה ע"מ שיתן לו הלוח המתנות (מה), למ"ד טובת הנאה ממון הרי זה רבית

התרומות (ח"ג אות יב) כתב הטעם דכיון שהאב חייב ללמד בנו תורה בשכר, אשתכח דלדידיה משתרשי ואסור. וכתב הב"י לפי"ז על פי מנהגנו שנותנים שכר גם על תורה שבע"פ אסור כל זמן שהיה פורע שכר ללמדו או שהוא סמוך על שלחנו. ולכאורה משמע מדברי הב"י דאו או קאמר. ולפי"ז בסמוך על שלחנו אף אם לא היה פורע שכר אסור. וצ"ע בטעם הדבר. ונראה דכיון שסמוך על שלחנו וכל הוצאותיו עליו, אע"פ שעכשיו לא היה פורע שכר עבורו, איכא הנאת משתרשי, כיון שהיה חייב לפרוע וזה פטרו מחובתו, או משום דהוי כגופו כדאמרינן גבי שכר אמירה, ובש"ע הרב לא הביא דין סמוך על שלחנו. אלא כתב, כל זמן שהאב היה פורע שכר למלמד אחר וכו' הרי זה מהנהו במה שמלמד בנו בחנם. ועי' מ"ש בדברי שו"ע הרב בפרק י הערה ב, ועי' תורי זהב. (מג) כן משמע מדברי הפוסקים שכתבו בטעם האיסור משום משתרשי לית. ובשלחן גבוה הקשה דאפילו בדליכא הנאת משתרשי ליתסר משום רבית דברים (עי' הערה מ). ונראה מכאן שלא אסרו הנאה דממילא כי אם בהנאת ממון. אבל בהנאת דברים לא אסרו הנאה דממילא. וכמו שנתבאר בפרק י בדברי הראשונים גבי מודר הנאה דהנאה הבאה ע"י גרמא מותר. וכן משמע בדין שכר אמירה שהתירו בבנו גדול שאינו סמוך על שלחנו, אע"פ שבדאי נהנה במה שנותנים לבנו, כיון שאין זו אלא הנאה הבאה ממילא ואין לו בה הנאת ממון לא אסרו בכה"ג. ועל כן נלענ"ד להתיר לתת מתנה לבר מצוה או נשואין לבנו של מלוה, באופן שממון המתנה לא תבא לידי המלוה אפי' ע"י הנאה דממילא, כגון שנותן לו ספר שלא היה האב קונה עבורו וכדומה. ובבר מצוה צריך ליתן לו לאחר שהגדיל, שקודם לכן זוכה בה האב, כמבואר בשו"ע חו"מ סי' ע"ר. (מד) עי' טו"ז סי' קס סק"ח שכתב שאם אומר לחברו אלוה לך מעות ע"מ שתקבל ממני מתנה, אם הוא אדם חשוב ואינו מקבל מתנות בלי פיוס אסור (ולדבריו הוי רבית קצוצה מדאשה מתקדשת בכך). וכ"כ בשאלת יעב"ץ (ח"ב סי' מז), ולדבריו אפילו לא התנה על כך אסור מכ"ש מדין רבית דברים (ולא אסר אלא כל זמן שמעותיו בידו). וסיים דכל שאינו מקבל מתנות משום אדם הרי זה חשוב לענין זה. ואם נזהר במעות אסור במעות ואם נזהר אפי' במתנות של מאכל ומשתה צריך ליזהר גם בזה. והגרעק"א ושער דעה ושארית חיים דייקו מדברי הר"ן דאף באינו חשוב מיקרי הנאה אלא שאינו שוה פרוטה. וכן משמע באבני מילואים (סי' כט). מיהו בחידושי אור שמח כתב דאף באדם חשוב ליכא רבית. דאע"פ שהנותן נהנה, הנאת המקבל לעולם היא יותר גדולה. והוא נגד כל דברי הפוסקים. ואפשר משום דאף בהנאת שניהם אסור עכ"פ מדרבנן, כמ"ש לעיל. ובשארית חיים מסתפק להטריז דהר"ל רבית קצוצה (וכן לשאר הפוסקים לענין לצאת ידי שמים) אם צריך להחזיר כל מה שנתן לו או סגי במה שהיה נותן לפיכך כדי שיקבל ממנו. עיי"ש. ואפשר דדמיא למ"ש האחרונים בדין תן מנה לפלוני כמה מחזיר (עי' פרק ו סעיף ט). (מה) תרא"ש מיירי כשהמלוה הוא כהן

רכח ברית פרק יא יהודה

קצוצה (מו). ואפילו למ"ד טובת הנאה אינה ממון אסור מדרבנן (מו). ואפילו לא התנה מתחלה (מח).

כב. וכן אם המלוה הוא כהן אסור להתנות שהלוה יפדה אצלו את בנו. ויש אומרים שאף בדיעבד אין בנו פדוי (מט).

ומתנה שיתן לו המתנות. אבל האחרונים הזכירו הלכה זו גם בישראל המלוה ע"מ שיתן לבן בתו כהן. ופשוט הוא דהנאת טובת הנאה אינה תלויה במי שמקבל המתנות. דסוף סוף התחייב ליתן המתנות למי שיצוה לו זה. ועי' במרבה תורה ותורי זהב שעמדו בזה. (מו) רמ"א סי' קס סעיף כג. וכתב בביאור הגר"א שהרמ"א סתם להלכה בחור"מ סי' רג סעיף א שטובת הנאה אינה ממון. ועיי"ש בש"ך שיש חולקים. ועי' מחנה אפרים דיני טובת הנאה. ובשו"ת נאות יעקב סי' ד קונטרס טובת הנאה למהרי"ט אלגאזי. ובספר איזהו נשך מדייק דאפשר דלא הוי רבית קצוצה אלא כשהמתנות כבר בידו. אבל כשעדיין לא גדלו הפירות לא גרע מפירות שדהו דלא הוי רבית קצוצה לרש"י והרמב"ם. ולדברי החו"ד אינו מוכרח. כיון שנותנים פרוטה על ספק זה. ועי' גם חידושי מהר"א"ל סוף סימן קס. ומ"מ אף למ"ד דהוי רבית קצוצה. משמע מדברי הפוסקים שאין מוציאין בדיינים כל המתנות, כי אם טובת הנאה שבהם (עי' נאות יעקב שם שמסתפק בכעין זה). וכתב שארית חיים בטעם הדבר דלא שייך כי היכי דניחי בכל המתנות שבלא"ה לא ישארו בידו, שהרי יצטרך ליתנם לכהן אחר. ועי' שו"ת מהרש"ם ח"ד סי' צה שמסתפק בזה. (מו) כן כתב הרא"ש בסוגיא דלא ידור בחצרו חנם. (מח) רמ"א שם. אלא שיש להסתפק אם כתב כן רק אליבא דמ"ד טובת הנאה ממון, או אפילו למ"ד אינה ממון אסור מדרבנן. ולכאורה נראה לדייק מדבריו שבסעיף יב גבי רבית דברים כתב שאפילו טובת הנאה בעלמא אסור וציין לסוף הסימן, ומשמע שכוונתו לאסור טובת הנאה בעלמא מדין רבית דברים. וכן פסק בשו"ע הרב לאיסור. ועי' בית לחם יהודה שעל גליון השו"ע. ובשער דעה תמה דלא גרע מהקדמת שלום. מיהו במשל"מ (פ"ז הלכה יא) כתב דלמ"ד טובת הנאה אינה ממון אינו אסור אלא בהתנו. וכבר תמה בשער דעה מנא ליה הא. ובשארית חיים כתב דס"ל להמשל"מ דאף ברבית דרבנן בעינן נשך. ומפרש דמה שאסרו הקדמת שלום משום שיש קצת הכנצה מצד הלוה והוי כנשך בדברים. ועפ"י דברי החו"ד (בתירוץ על קושיית הט"ז, בענין מלאכה, עי' להלן) נראה ללמוד שעיקר האיסור בטובת הנאה הוא משום התנאי וההתחייבות, שעצם ההתחייבות שוה פרוטה ולא הטובת הנאה היא הרבית. ולפי"ז בלא תנאי אף מדרבנן מותר. ועי' נאות יעקב שם שמוכיח שאפילו למ"ד טובת הנאה אינה ממון דינו כפחות משהו פרוטה אבל ממון הוא. וא"כ אף בלא תנאי אסור. (מט) כתב הכת"ס (יו"ד סי' קמו) במי שהיה לו בן לפדות והשתדל למצוא כהן עשיר שעפ"י רוב מחזירים דמי הפדיון, והיה בידו שוה כסף ולא מטבעות כסף כשיעור פדיון ובא כהן עשיר והלוה לו מטבעות כסף והתנה עמו שיפדהו על ידו. (וצ"ל שלא התנה עמו שיפדה במטבעות אלו, דאל"כ אפשר דהוי כמלוה ע"מ להחזירם בעין, וכמ"ש בפרק כט). ותוכן תשובת הכת"ס, שלכתחלה הדבר פשוט שאין לו לפדות ע"י כהן זה דהוי כמלוה ע"מ שיתן לו מתנות דהוי רבית קצוצה למ"ד טובת הנאה ממון. ולכו"ע אסור מדרבנן. ואין להתיר משום צורך מצוה, דכיון שיש בידו שוה כסף והיה יכול לפדות בו לא התירו כשאפשר לקיים בלי איסור רבית (עי' עוד פרק ז מ"ש בזה). אלא שיצא הכת"ס לדון דאפילו בדיעבד אם פדה אין בנו פדוי משום מצוה הבאה

כג. יש אומרים שהוא הדין לענין צדקה כשהמלוה הוא עני (ג).
כד. אסור להתנות (גא) עם הלוח שכל מלאכה שתגיע לידו ימסרנה למלוה (נג).

בעבירה (עיי"ש שהאריך אי מדאורייתא לא יצא או מדרבנן. ומצדד דאפילו אי מדרבנן לא יצא צריך לחזור ולפדות) וממילא צריך הכהן להחזיר המעות שקבל דאדעתא דפדיון יהיב ליה וכיון שאינו פדוי צריך להחזיר מעותיו. ומצדד דאף חייב בברכה בפדיון שני. מיהו אם גילה הכהן דעתו לאחר הפדיון שמחל לו החוב ולא רצה אלא שיכדנו במצות פדיון, כתב הכת"ס דאמרינן דמְעִיקְרָא בתורת מתנה נתנו לו. ובודאי נתכונן שיהיה באופן המועיל ואילו ידע שיש איסור בזה היה אומר בלשון מתנה. ואע"ג שלכתחילה אסור לעשות כן משום ושחתם ברית הלוי, בדיעבד בנו פדוי אלא שמהיות טוב יפדה שנית בלי ברכה ע"י מתנה ע"מ להחזיר. ע"כ תוכן דברי הכת"ס בקיצור. ולפי מה שנתבאר לדעת הפוסקים שאין איסור רבית אלא בשווי טובת הנאה שבו נראה שאם הכהן יתן לו ערך טובת הנאה שבו מותר אח"כ אפילו לכתחילה לפדות אצלו. אלא שאפשר שיש לחוש משום רבית דברים כמו במכבדו במצוה. ויש להסתפק לדברי הכת"ס, אם גם איסור רבית דברים מעכב הפדיון. * (ג) שו"ע הרב סעיף יד. ולכאורה נראה שלמד כן מהך דטובת הנאה דתרומות ומעשרות. אלא שלא מצאתי דין טובת הנאה בנתינת צדקה. ונראה שמקור דברי הרב הם ממה שאמרו בכתובות (דף ק"ח ע"א) מחזיר לו אבידתו נמי מצוה קעביד, וכתב בש"מ שם בשם הריטב"א דדוקא להחזיר לו אבידה מותר אבל אסור ליתן לו ממון של צדקה כדמוכח בההיא דהיו באין בדרך ולא אמרינן מצוה דנפשיה קעביד, כיון דממונא דידיה יהיב ליה. ובשם תלמידי רבינו יונה כתב שם דדוקא להחזיר לו אבידה מותר שאין המחזיר יכול לקיים מצוה זו אא"כ יחזירנה אליו. אבל לתת לו צדקה אסור, הואיל ואם ירצה יוכל לתת לאחרים ולקיים המצוה עמהם. ע"כ. ולכאורה יש נ"מ בין דברי הריטב"א לדברי תר"י, כשהעני אין לו עכשיו מה יאכל ומצוה עליו להחיותו ואינו יכול להטילו על אחרים, ולא לקיים מצות צדקה עם אחרים שאינם לפניו. דלהריטב"א נראה דאף בכה"ג אסור אא"כ במניחו על הסלע (וכבר כתב הרדב"ז שברבית לא התירו אף בכה"ג), ואילו לתר"י אפשר שמותר. אלא שמ"מ נראה דאף להריטב"א יהא מותר בכה"ג ברבית. דשאני התם שיכול לעשות בהיתר, אבל ברבית שאינו יכול לעשות בהיתר, לא יהא אלא כרגיל עמו דמותר, וה"נ מוכח שאינו עושה בשביל ההלואה אלא בשביל המצוה, וכתחזרת אבדה שמותר (עיי' לעיל סעיף טז). אבל להתנות על כך נראה דלכו"ע אסור. ועיי' עוד מ"ש בפרק ז' בענין רבית דמצוה. (גא) וכשלא התנה, למ"ד טובת הנאה אינה ממון, עיי' לעיל הערה מח. (נג) שו"ע סי' קס סעיף כג. ואפילו ישלם לו שכר המלאכה כמו שמשלם לאחר, וכמו שכתב הש"ך, דאל"ה בודאי אסור דומיא דלא ישכור ממנו בפחות, וכמו שיתבאר בע"ה בפרק יג. ולפי מה שנתבאר שדין טובת הנאה במתנות כהונה הוא גם במתנה ליתן המתנות לבן בתו כהן, ה"ה במלאכה אפילו אינו מתנה שיתן לו המלאכה אלא לפלוני הדין כן, ואף רבית קצוצה הוא דומיא דתן מנה לפלוני ואלוה לך (ועיי' להלן מ"ש מדברי החיים ביד). ואף למ"ד טובת הנאה אינה ממון נראה דאסור בהתנה עמו. אבל בלא התנה אפילו להפוסקים דאסור אפי' למ"ד טובת הנאה אינה ממון (עיי' לעיל הערה מח), כיון שאינו אלא משום רבית דברים, אע"פ שהוא נותן המלאכה לפלוני אוהבו או קרובו כבר נתבאר שאין זה אלא הנאה דממילא ומותר, היכא דליכא הנאת ממון. וכתב בתפארת

ולמ"ד טובת הנאה ממון הרי זה רבית קצוצה (נג). ויש אומרים שכן הדין

למשה דבמלאכה לא הוי כצד אחד ברבית, אע"ג דאין המלאכה בידו, משום שרגיל שיהיו לו מלאכות. וכן משמע בתוס' (דף סט ע"א) בדבר הרגיל לא הוי כצד אחד ברבית. (נג) רמ"א שם. ופירש הש"ך דאיירי שהלוח אינו בעל מלאכה, אלא מוסר מלאכתו לבעלי מלאכות אחרים, והתנה עמו שיתנה למלוה. והקשה המחנ"א (סי' כ) דמה שייך בזה טובת הנאה ממון שלא נאמר אלא בדבר שהיה יכול לקבל שכר על זה אם יתננה לאחר, וע"י התנאי מפסיד שכר זה. אבל כאן אינו מפסיד כלום. ונראה כוונתו דאין כאן נשך. והיה אפשר לומר לדעת הש"ך דמיירי שהלוח הוא סוכן של בעלי מלאכה ומקבל שכר עבור מסירת המלאכות של בעלי בתים. ודמיא לטובת הנאה דתרומות. ולפי"ז מה שכתב הרמ"א דהוי רבית קצוצה היינו שמוציאין בדיינים אותו שכר. אלא שלכאורה נראה דבאופן זה דמיא לשכר פעולה וכמו בדיבור לשלטון, כיון שזהו פרנסתו ודבר שנוטלין על זה שכר הוא. ולשיטת המחנ"א דנראה דס"ל שמה שמפסיד שכר פעולה שאין בה מלאכה לא הוי רבית קצוצה, נחא. ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"ג בהגהות לשו"ע יו"ד) כתב דמ"ש הרמ"א רבית קצוצה היינו לומר שאם נתן לו המלאכה ועדיין לא עשאה מוציאין ממנו לתתה לאומן אחר. אבל לאחר שעשה המלאכה צריך לשלם לו שכרו משלם. ונראה שהוקשה לו מה שייך לומר יוצאה בדיינים. אלא שקושיית המחנ"א במקומה עומדת, שהרי זה תרבית בלא נשך ואמאי מוציאין בדיינים. והמחנ"א מפרש דמיירי שגם הלוח הוא בעל מלאכה והתנה עמו שאם יקבל מלאכה מאחר לא יעשנה הוא אלא ימסרנה לו לעשותה ולהרויח בה, ונמצא שמפסיד מה שזכה בחפץ לתקנו והיה מרויח בו. וגם דבריו צ"ע דסוף סוף כשאינו עושה המלאכה לא זכה בשכר ואינו מפסיד ממש אלא מניעת הרויח, והרי המחנ"א כתב לעיל שמניעת הרויח אינו נקרא נשך. ואפשר דכיון שאמרו שאומן מקרי שומר שכר בההיא הנאה שיכול להרויח משמע שהנאת ממון הוא, וכשנותנו למלוה מפסיד אותה הנאה, ודלא כהטו"ז. ומדברי התפארת למשה נראה שדרך האומנים ליתן שכר לבעלי בתים המתחייבים לתת להם כל מלאכה. ומעתה דומה ממש לטובת הנאה דמתנות כהונה. ולפירוש המחנה אפרים נראה דדוקא כשמתנה שכל מלאכות שיגיעו לידו יתנו למלוה, כיון שזכה בהם להרויח בהם, שייך לומר דין רבית קצוצה, אבל אם מתנה עמו שאם יביאו לו מלאכות ישלחם למלוה, רבית קצוצה בודאי דלא שייך בזה, וכמו שכתב הרשב"א (ח"ב סי' ריג) בדין אמר לו, מתנה שפלוני הבטיח לתת לי יתנו לך, שכיון שלא זכה בו אין זה רבית מלוה למלוה, מיהו מדרבנן אפשר דאסור, ולדברי החו"ד לדעת הפוסקים שמתירים בפייסו, אף מדרבנן מותר, וכמ"ש בפרק ו. ונסתפקתי בעצם הדין דטובת הנאה, מדסתם הרמ"א דלמ"ד טובת הנאה ממון הוי רבית קצוצה, והרי לאו כל אדם משתמש בטובת הנאה זו ליקח ממון, ולאדם כזה אינו נשך. ובהגהות יד אברהם (סי' קסו) הקשה כיוצא בזה למ"ש המחבר שם דאף בהלויני דדור בחצרי בחצר דלא קיימא לאגרא לא הוי רבית קצוצה, נימא דאיכא טובת הנאה שיכול לתת חצרו לדור בו לכל מי שירצה, ולמ"ד טובת הנאה ממון תיהוי רבית קצוצה. עיי"ש (ועי' גם בפלתי שם). וביותר קשה בדברי הרא"ש שהוא מקור לדברי השו"ע בדין חצר דלא קיימא לאגרא, שכתב להוכיח דלא הוי רבית קצוצה משום דלאו מידי חסרית, מדין טובת הנאה למ"ד שאינה ממון, ולא כתב לחלק בין אדם שדרכו ליהנות מטובת הנאה זו לאדם שאינו רגיל. ובערך ש"י (מהדו"ב סי' קסו) כתב לתרץ קושיית היד אברהם, דלכאורה קשה דא"כ אף למ"ד טובת הנאה

במתנה עמו שישכור את המלוה עצמו לעבוד אצלו (נד).

אינה ממון תיהי רבית קצוצה שהרי יכול להשכירה וליטול ממון הרבה. וע"כ צריך לומר דכיון שאינו משכירה אף דיכול להשכירה לא הוי ממון משום כך, וה"נ אף טובת הנאה לא הוי. שאם נוטל דבר מועט שוב הוי כחצר דקיימא לאגרא שאין חילוק בין רב למעט. ואין זה ענין לטובת הנאה דמתנות כהונה שאינו יכול ליהנות מהמתנות עצמן ואין לו בהם אלא טובת הנאה, וכשמוותר על טובת הנאה זו הוי נשך. אבל בחצר אה"נ אי בעי היה נהנה והיה יכול ליטול ממון הרבה. אבל כשאינו רוצה ליהנות אין כאן אף טובת הנאה. עיי"ש. ועי' עוד בספר תורי זהב. והנלע"ד (ואפשר שזהו גם כוונת הערך ש"י). דבחצר השכר שהוא נוטל הוא תמורת גוף החצר, ולכן אף שהשכירות שזה הרבה, אם היא חצר דלא קיימא לאגרא, הרי ויתר מראש על שכר זה ולדידיה כעת אין החצר שזה ממון, שאינו עומד אלא לשכרו והרי ויתר על שכר זה. מאי אמרת שהוא יכול כל רגע להשכירה, אה"נ לכשירצה להשכירה נעשה אצלו ממון מאותה שעה ואילך. אבל כל זמן שלא השכירה אין זה אצלו ממון. ומשום כך הדר בה שלא מדעתו אינו צריך להעלות לו שכר. משא"כ במתנות כהונה שאין גוף המתנות שווה כלום ואין לו בהן אלא טובת הנאה, ולמ"ד טובת הנאה ממון הרי זה ממון גמור אצלו, ואם יקח אחד המתנות שלא מדעתו יתחייב לשלם לו טובת הנאה זו, אע"פ שאינו משתמש בזכות זו לעולם, אין זה גורע משוויות טובת הנאה אלא כשנותן המתנות בחנם הרי זה כאילו נותן גם טובת הנאה שבו, ולכן אם מוותר מראש על טובת הנאה זו הרי זה רבית קצוצה. והרי זה דומה למי שעומד ומחלק מעותיו ובא אחד ואמר לו אלוה לך מעות ע"מ שתתן גם לי דינר, וכי תעלה על דעתך דלא הוי רבית קצוצה. ומיושב בזה קושית היד אברהם וגם דברי הרא"ש. וממילא ה"ה במלאכה, אם דרך העולם לקבל שכר על זה, אע"פ שאינו משתמש בזכות זו לעולם הוי נשך. ועי' עוד בסעיף הבא מדברי האחרונים בדין טובת הנאה דמלאכה. ובדרך אחרת היה אפשר לומר דעיקר סברת הרא"ש בהלויני ודור בחצרי דלא הוי רבית קצוצה בחצר דלא קיימא לאגרא, הוא משום סברת אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, ולא אמרינן שכאילו משכירה עתה בשכר מעותיו, אלא אדרבה דור בחצרי כי בלא"ה איני משכירה לאחרים. וא"כ התינוח כשהלוה אומר כן שייך סברא זו. אבל כשהמלוה אומר בשעת הלואה אלוה לך מעות ע"מ שתתן לי לדור בחצרך דלא קיימא לאגרא, והלוה אינו מוחה, אפשר שיודה הרא"ש דהוי רבית קצוצה (ועי' בספר תורי זהב שנראה שנתכוין לזה). אבל מדברי הפוסקים לא משמע כן. (נד) כתב בש"ע הרב (סעיף יד) וז"ל, ואצ"ל שאסור למשרת או מלמד להלוות מעות לבעה"ב כדי שישכרהו, ואפילו מערים לומר שמלוהו הלואה חן, אם בעה"ב שוכרו בשביל כך הרי זה רבית גמורה. ואפי' אם כבר הלואה שלא ע"ד לשוכרו אסור לשוכרו אח"כ אם לא היה שוכרו קודם שהלואה. ודברי הרב צריכים ביאור, שכפי הנראה מלשונו למד כל דין זה מדברי המהר"ם שבמרדכי בענין הבחור המלמד וממ"ש עליו הב"י בס' קעז. ולעיל פרק ט סעיף ט ובהערות שם העתקתי דברי הפוסקים שדנו בהלכה זו בענין הבלעת הלואה ושכר טירחה ביחד. ולפי דבריהם אין שם החשש משום טובת הנאה של השכירות אלא בשכר השכירות, כמבואר שם בדבריהם. ואילו מדברי שו"ע הרב משמע שהמרדכי והב"י משום טובת הנאה נגעו בה. ועיי"ש שדייקתי כמה דיוקים בדברי הב"י שלכאורה תמוהים. ואפשר שמשום כך נטה בשו"ע הרב לפרש בדרך זו. ובאמת צ"ע למה לא חששו כל הנך פוסקים משום טובת הנאה שבשכירות

מלמד או משרת. ובשלמא לענין רבית קצוצה אפשר דס"ל להנך פוסקים דטובת הנאה לאו ממון הוא. אבל איסור דרבנן מיהא איכא. ואם כי היה אפשר לחלק ולומר דכיון שאין דרך לתת שכר לבעה"ב כדי שישכרהו למלאכה אין זה טובת הנאה, אלא לכל היותר כמוזיל לו בשכרו. משא"כ בטובת הנאה דקבלנות שדרך לתת שכר לבעה"ב לסרסור או לסוכן המביא מלאכות מבעלי בתים, לא שייך סברת מוזיל לו, אלא טובת הנאה הוא. אבל דוחק הוא ולא משמע כן מדברי הפוסקים. ועוד, שעיקר ענין קבלת אחריות שעליו דנו הפוסקים לכאורה דמי טפי לקבלנות מאשר לשכירות פרעלים. וגם מדהשווה המהר"ם ענין זה לחצר דלא קיימא אגרא, וכבר הוכחתי שבחצר לא שייך דין טובת הנאה, משמע דס"ל להנך פוסקים דאפילו בקבלנות אין איסור משום טובת הנאה. ולכאורה אפשר להוכיח מדבריהם כדעת הט"ז שהשיג על הב"י במה שהשווה דין טובת הנאה דמלאכה לדין טובת הנאה דמתנות כהונה. ובפרט לשיטת המבי"ט שהבאתי שם שמתיר קבלת אחריות בשויה, ומביא ראיה מהך דלא ישכור ממנו בפחות, ומשמע דס"ל ששכר קבלת אחריות דומה לשכירות חצר, ואפשר דס"ל לשו"ע הרב דשאני טובת הנאה דמלאכות שהוא מתחייב מכאן ולהבא, או לתקופה מסוימת לתת לו כל מלאכות שיבאו לידו, ויש כאן התחייבות על דבר שאינו נותנו עכשיו ואינו יכול להכלילו במחיר השכר הרגיל, משא"כ בדבר חד פעמי שמתנה עליו והוא מחשב עמו במחיר השוק, הרי גם טובת הנאה זו נכללת בשכר הרגיל, ולכן בכל קבלת אחריות שדנו הפוסקים דומה לחצר ולא שייך בהו טובת הנאה, משא"כ בשכירות מלמד או משרת ששכרו לתקופה מסומת, ויש כאן התחייבות על להבא, הרי זה דומה לטובת הנאה דמתנות כהונה, ובסברא זו אפשר ליישב גם קרשית הט"ז מעל מנת שלא תמכרנה אלא לי, דכיון שאין כאן התחייבות כי אם למכור בשויה גם טובת התנאה נכלל בשווי החפץ. **כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סימן צה)** במלוא את חברו ע"מ שישלח הלוא את בנו שילמוד אצלו בשכר שהוא רבית, ומצדד המהרש"ם לומר דכיון שאסור ליקח שכר לימוד רק שכר בטלה, א"כ מה שמרויח ממנו הוא מפסיד ממקום אחר, ואין זה הנאה אצלו, ודחה סברא זו, ומה גם שבתלמוד מותר ליטול שכר לימוד, עיי"ש. **כתב בשו"ת חיים ביד (י"ד סי' מ)** ראובן שהלוא מעות לשמעון בתורת עיסקא לשנה אחת. ושוב שכר שמעון את חתנו של ראובן לשנה אחת שישרת עמו בחנותו ויכתוב חשבונותיו בשכר קצוב. והתנה ראובן עם שמעון שאם לא יפרע את הקרן לסוף השנה לא יוכל לסלק את חתנו מעבודתו, כי ע"י שחתנו יושב בחנותו ורואה הכנסותיו יש לו בטחון על המעות והריוח. ודן שם להתיר מכמה צדדים. משום שהתנאי לא היה לתת לו מלאכה כי אם לחתנו. ועוד שהתנאי לא היה כי אם שלא לסלקו. ועוד כיון שכבר שכרו לפני כן הוי כרגיל. ועוד דהלואה בתורת עיסקא לאו הלואה היא. והגלענ"ד, דמה שכתב להתיר משום שאין התנאי כי אם על חתנו, כבר נתבאר לעיל שדין טובת הנאה שייך אפילו כשיתן לאחר. וגם מ"ש שמניעת סילוק לא הוי כנתינת מלאכה, צ"ע שהרי כששכרו לשנה אם יעבד עמו לאחר מכן הוי כשוכרו מחדש. וגם משום רגיל כבר כתבו האחרונים שבתנאי אין היתר דרגיל. אמנם מ"ש להתיר משום שהוא בתורת עיסקא, כבר כתבתי בפרק י' דתליא בפלוגתא (עיי"ש סעיף ד). ומ"מ נראה שבהיתר עיסקא הנהוג כהיום על דרך ההתפשרות, יכול לכלול תנאי זה בתנאי ההתפשרות. והיינו שאם יתן לו כך וכך וישכור חתנו למלאכה יהא נפטר מחובת שבועה על הריוח. ובגדון דהחיים ביד נראה שיש עוד צד להתיר שלא הזכירו שם. והוא שהתנאי היה משום שאינו סומך עליו אא"כ חתנו יראה חשבונותיו. ולכאורה אפשר לסמוך על זה להתיר, כשמפרש שמשום כך הוא מתנה עמו על כך. ואפילו לדעת הפוסקים